

Віра Мелешко, Анастасія Мелешко

ЛІРИЧНІ ПІСНІ ПРО КОХАННЯ ПОЛТАВСЬКОГО ФОЛЬКЛОРНОГО РЕГІОНУ

Узятися фіксувати фольклор, скажемо за П. Кулішем, нас спонукала «щира прихильність до рідного краю, до рідного плем'я» [2, с. 19]. Ми записували народні пісні в селі Улинівці Козельщинського району Полтавської області.

Улинівка – це колись велике село, із цегельним заводом, фермами і пташниками, чотирма ставками, великою гарною школою. Поселення тут дуже давнє, згадується ще із XVIII ст. Відомо, що раніше село називалася Кашівкою – від прізвища тодішнього пана-господаря. 1862 року його викупив і став власником пан Улиновський, звідси – й нова назва. Поміщик привіз із собою і перших ремісників, наприклад, майстрів-теслів.

У центрі села стояли панський маєток, церковно-приходська школа, дерев'яна церква, збудована Улиновським; у ній – рідкісний дерев'яний іконостас, величний церковний хор. Довкруг Улинівки розкинулися хутори: Наріжні, Педаївки, Шки, Карнаухівка. Уже скільки років минуло, а досі можна почути: «Я пішов (пішла) на село».

Улинівку як місце запису пісень обрали не випадково, адже це село віддалене від великих населених пунктів, промислових об'єктів, від залізниці й автошляхів районного, обласного чи державного рівня. Улинівці мали і мають природну можливість виробляти і зберігати власні традиції, звичаї, зразки усної словесної творчості. Вони підтверджують своєрідне правило, виведене М. Дмитренком: «Для України <...> фольклор був порятунком від хвороб цивілізації» [3, с. 7]. А отже, територіальна відмежованість Улинівки від значних «цивілізаційних» центрів сприяла формуванню та збереженню суто регіональних рис художньої культури, передовсім пісенної. Крім того, у цьому селі давно проживає національно-культурницька родина Блощинських, котра береже історію роду й історію Улинівки. Біля великого вигону стоїть білий будинок із зеленими, розписаними візерунками кутами. Це столітня хата Блощинських, де нині мешкають Ольга Іванівна та Петро Антонович. Господиня розповіла нам, що 1917 року Петро Антонович Блощинський (дід нинішнього Петра Антоновича) збудував хату – литу, на сохах. «От тому вона стоїть і функціонує як житло й дотепер», – із гордістю каже пані Ольга. За її твердженням, шосте покоління топче ряст у цьому дворі; у будинку народилося чотирнадцятеро дітей. У війну хату не спалили, Бог і випадок урятували її. Нащадки зберегли все так, як було за старшого Петра Антоновича. Нині родове гніздо Блощинських у Козельщинському районі – Музей української вишивки та побуту.

У двох кімнатах зібрано український одяг, меблі, зроблені дідом-столяром (тут можна побачити скриню, стілець, дерев'яну лаву, мисник), посуд. Центральне місце займає піч, розмальована квітами та голубами червоним по білому. Найбільша окраса кімнат – рушники. Жінка не тільки збирає, а й вивчає їхню історію, реставрує пошкоджені, відтворює забуті та втрачені візерунки, працює з ними, немов із живими. Сторічний родинний музей розкодує вічність гармонійної творчості розуму й серця багатьох поколінь.

*А. Мелешко нотує розповідь О. І. Блощинської.
Фото, хата-музей у с. Улинівці Козельщинського району
Полтавської області, 2017 р.*

І, звичайно ж, найголовніше – від 1959 року в Улинівці діє народний ансамбль «Вербиченька», у якому співають «закохані в пісню» жительки села. Свій ансамбль вони називають «колискою народної пісні і власне жіночої мудрості та дружби» й зауважують: «Старі пісні видобуваємо», «Живемо лише пісню». Нині в ансамблі – дев'ятеро учасниць; найстарша з-поміж них Марія Кузьмівна Телятник, їй пішов 86-й рік;

наймолодша – Світлана Миколаївна Віршовка, яка розміняла піввіку. Керівник – Ганна Шепель.

«Вербиченька» – лауреат обласного огляду народної творчості «Полтавські дивоцвіти» (2009), обласного огляду-конкурсу фольклорних ансамблів «Чиста криниця» на Національному Сорочинському ярмарку (2007, 2011), обласного фестивалю козацької пісні «Байда» (2005), обласного огляду-конкурсу «Життєдайні джерела» (2010). Цьогорічна осінь «порадувала їх ще од-

ще частина – пісні «напливові» (Л. Єфремова), почуті/запозичені від виконавців з інших фольклорних районів України, чи то з радіо, телебачення («*Та йшли воли та й із діброви*», «*Із-за гор-гори едуть мазури*», «*Ой що мене заставило*»).

Найчисленнішу групу записаних нами родинно-побутових фольклорних творів складають строфічні (чотирирядкові) пісні: «*Не та ружа в лузі квітне*», «*Чого, мила, зажурилась*», «*Ой піду я в сад зелений*», «*У*

Народний ансамбль «Вербиченька». Фото, с. Улинівка Козельщинського району Полтавської області, 2017 р.

нісю пам'ятною подією: вони виступали в програмі «Фольк-music» на Першому Національному телеканалі України [1, с. 4].

Жінки з «Вербиченьки» – берегині традиції, адже в пам'яті народних виконавців назавжди залишилися пісні, які співали ще їхні прабабусі; вони сьогодні їх із великою шаною передають своїм онукам.

Л. Єфремова твердить, що найбільшого «розквіту і самобутності на Подніпров'ї набула позаобрядова пісенна епіка і особливо лірика» [4, с. 30]. У цьому пересвідчилися й ми: майже всі записані пісні – ліричні родинно-побутові, передовсім пісні про кохання. Пам'ятаючи, що пісні про кохання – «найбільша група із циклу родинно-побутових пісень, які проникливо розкривають найрізноманітніші сторони життя закоханих, їх інтимні почуття, думки, драматичні ситуації» [7, с. 302], основну увагу ми зосередили на їхніх мотивах та образах.

За нашими спостереженнями, частина ліричних пісень Улинівки має давні історичні коріння («*Дивися, дівчино, сухая тополя*», «*Ой летіла галка через балку*», «*Ой там на горі, ой там на крутій*», «*На вгороді верба рясна*»),

«*лузі калина так рясно цвіте*», «*Понад морем я ходила*», «*На захід сонце вже схилилось*» та ін. Менш поширеними є пісні з дворядковою строфою: «*Посадила рожу край вікна*», «*Та й косив батько, косив я*», «*Ой ти місяцю, я зіронька ясна*», «*Чорноморець, матінко, чорноморець*» та ін. Майже виняток – трисегментна строфіка зі структурою *aaa*: «*На вгороді верба рясна, / На вгороді верба рясна. / Там стояла дівка красна*».

Окремі пісні (пізніша лірика) мають елементи мішаної українсько-російської мови, мелодраматизму (нешчасне кохання) в текстах. Наприклад: «*Поють соловейки*», «*Пойте, пойте, соловейки*», «*Прийми, мати родная*», «*Десятого году*» та ін.:

*Я топила під листами,
Не підкидала я дров.
Прійди, милий, подивися,
Як горить наша любов.
(«Чого мила зажурилась»)*

Одна з пісень, яку люблять і часто співають в Улинівці, – «*На вгороді верба рясна*». Історики, фольклори-

сти, літературознавці її автором вважають Марусю Чурай. Сьогодні відомо понад 20 пісень («Посадила огірочки», «Зелений барвіночку», «Віють вітри, віють буйні», «Одна гора високая», «Засвіт встали козаченьки», «В кінці греблі шумлять верби», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» та ін.), які приписують полтавській Саффо, але цілком можливо, що їх і більше. В Улинівці, та й в усій Україні, вони живуть як чудові фольклорні твори.

Журналіст-письменник В. Жежера в нарисі-есе про композитора Кирила Стеценка згадує пісню «На вгороді верба рясна»: «Місцеві хлопці десь на колодках затягнули „На вгороді верба рясна”. Цю пісню любила й капела співати – Кирило Григорович сів по-турецьки і виводив парубочим тенором» [8].

Популярність пісні пояснюємо, зокрема, її мотивом. На нашу думку, мотив розлуки тут простежено через зовнішній конфлікт («Роззярили чужі люди <...> / Щоб ми в парі не хо-

дили»), але підсилено його думкою про свободу вибору («А ми в парі ходити будем / І друг друга любить будем»). Крім того, образність пісні зрозуміла для широкого кола виконавців: Верба – реальний складник пейзажу класичного українського села, але у фольклорі вона поетизується, набуває полісемантичного символічного звучання, зосереджуючи в собі «різноманітну синонімічну та антонімічну символіку, до того ж часто синкретичного характеру» (Ж. Янковська). Верба може символізувати одруження, поєднання або ж, навпаки, розлучення двох закоханих. Тому часто закохані зустрічаються «під вербами», які ховали їхнє кохання від злого ока. *Стояти під вербою* («На вгороді верба рясна. / Там стояла дівка красна») – значить залишатися, бути на побаченні.

Також пісня оригінальна своєю будовою: має трирядкову строфу, остання фраза якої повторюється і є зачином для наступної (приєм конкатенації). У цей

Улинівська «Вербиченька» в програмі «Фольк-music» на Першому Національному телеканалі України.
Фото, м. Київ. 2017 р.

спосіб формується «ланцюгова будова фольклорного твору з безперервним нанизуванням пісенних строф» [4, с. 32], що у процесі виконання дає протяжний багатоголосовий спів. В Улинівці однорядкову строфу виводить солістка, її повтор підхоплюють інші співаки.

Важливим є і жіночий початок твору. В українських родинно-побутових піснях дуже часто йдеться про важку долю жінки, ось і в цій пісні – «*Її доля нещаслива*». А оскільки співають у селі переважно жінки, то відчувають пісню, як себе, як власне життя.

Сучасна дослідниця вважає фольклорний твір «*Ішли воли із діброви*» (у записах Панаса Мирного й інших фіксаторів народних зразків – «*Йшли корови із діброви*»; у нашому записі – «*Та й ішли воли та й із діброви*») романсом. Вона пише: «Пізніші нашарування в пісенній ліриці у вигляді сільського романсу простежуються у сквенційних наспівах» [4, с. 32] пісні «*Ішли воли із діброви*». Ми підтримуємо цю думку, адже в народному творі: 1) провідний мотив – мотив розлуки (козак покидає дівчину), тобто власне романсовий мотив; 2) майже відсутня сюжетність; 3) посилений психологізм стосунків.

Перший рядок першої строфи («*Та й ішли воли та й із діброви, а овечки з поля*») указує на час і місце пісенної дії. «*Розмовляла*» (в інших записах – «*заплакала*») дівчина з козаченьком надвечір в селі, бо домашня худобина повертається з пасі.

Постійні епітети – «*молода дівчина*», «*сизокрилий орле*» – засвідчують давність твору. Особливо, на нашу думку, давньочасовим є епітет «*молода дівчина*» («*молоду дівчину*»), який прикметний тавтологічно-оцінним відтінком. Колективна свідомість народних творців акцентувала на віці героїні пісні – юність – та на її соціально-родинному статусі – незаміжня. В іншій пісні, записаній нами, теж наявний тавтологічно-оцінний епітет: «*Там стояла дівка **красна**. / Вона **красна** ще й **вродлива***» («*На взороді верба рясна*»).

М. Костомаров цитує кілька рядків із пісні-романсу у своєму дослідженні «Родинний побут у творах південноруської народної творчості» («Семейный быт в произведениях южнорусского народного песенного творчества»), представляючи в його другому розділі пісні про розлуку. За переконанням науковця, «парубок дозволяє своїй возлюбленній полюбезничать с другим молодцом, только просит не быть с этим другим так откровенно, как с ним:

– Пригортайся, дивчинонько, к другому такому,
Та не кажи теи правды, що мени самому.
– Ой як мени, козаченьку, правды не казати,
Ой як стане пригортати, то стане пытати» [5].

На нашу думку, ці рядки мають глибший і дещо інший смисл. Між двома закоханими виникає такий інтимно-психологічний зв'язок, що іншим до нього зась. Такий висновок випливає й зі змісту інших пісень: «*А що було поміж нами, / Нікому не сповідай*» («*Не та ружа в лузі квітне*»).

Оддалік від інших записаних нами пісень сприймається пісня «*Із-за гор-гори едуть мазури*». Мазури –

жителі історичної місцевості на північному сході Польщі, відомі сьогодні своїми 2000 озерами. У XIII столітті мазури вимушено розвіялися по території сучасної України, Росії, Білорусі. Певно, тому можна натрапити на твердження, що ця пісня російська (білоруська). За нашим спостереженням, «мазурівська» пісня в різних місцевостях набуває специфічного звучання і на вербальному рівні, і на рівні мелодики. Як і багатьом фольклорним словесним творам, їй властиві розспівування складів (слів) тексту, почасти діалогічний виклад теми, повтори певних текстових одиниць тощо.

Отже, ми помітили, що в репертуарі сучасних носіїв фольклору найпоширеніші родинно-побутові пісні. У записаних зразках наявний зачин, де переважає художній паралелізм, є діалоги, побутові та символічні образи. Більшість пісень несе в собі регіональні риси Полтавщини (див. [6]), має давнє історичне коріння; хоч частина – це пісні, почуті або запозичені від виконавців із інших фольклорних районів України чи зі ЗМІ.

Назвима пісень є перші рядки текстів. В інших записувачів вони бувають визначені під іншими заголовками, як ось: «*Дивися, дівчино, сухая тополя*» (у нас) – «*Сухая тополя*» (у Л. Єфремової).

Звіряючи записи з частотним каталогом українського пісенного фольклору, відшукали не всі тексти. Наприклад, не вдалося знайти «*Чого мила зажурилась*» та «*Понад морем я ходила*».

Зроблені нами в селі Улинівці Козельщинського району Полтавської області записи українських народних пісень мають значну культурну й естетичну цінність.

Література

1. Бутенко Т. «Вербиченька»: столичні гастролі. «Фольк-muzik» і вірність народній пісні / Т. Бутенко // Козельщинські вісті. – 2017. – 5 жовтня. – С. 4.
2. Данилов В. П. А. Куліш і М. О. Максимович / В. Данилов // Україна. – 1926. – № 5. – С. 19.
3. Дмитренко М. Генетичний код нації / М. Дмитренко // Літературна Україна. – 2006. – № 46. – С. 7.
4. Єфремова Л. Стиль народних пісень Подніпров'я (За матеріалами сучасних експедиційних досліджень) / Людмила Єфремова // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 5–6. – С. 27–33.
5. Костомаров Н. Семейный быт в произведениях южнорусского народного песенного творчества [Электронный ресурс] / Н. И. Костомаров // Режим доступа : http://az.lib.ru/k/kostomarow_n_i/text_1885_semeinyj_byt_v_yuzhnorusskom_pesennom_tvorchestve.html. – Название с экрана, 20.02.2018.
6. Народні пісні Полтавщини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд. та вступні статті Л. О. Єфремової; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К. : Логос, 2016. – 752 с. : ноты, карти.
7. Українська фольклористика : словник-довідник / уклад. і заг. ред. М. Чернопиского. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 448 с.
8. Улинівка [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Улинівка>. – Назва з екрана, 20.02.2018 р.

